

STEFANIA KRZYSZTOFOWICZ-KOZAKOWSKA
MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE

RAUMKUNST AUTORSTWA TEODORA AXENTOWICZA

Abstrakt: Trzy analizowane w artykule aranżacje wystawiennicze – sale polskich artystów na wystawach w 1904 roku w St. Louis, w 1906 roku w Londynie oraz na XI Międzynarodowym Biennale Sztuki w 1914 roku w Wenecji – pozwalają uznać Teodora Axentowicza za prekursora nowej formy organizacji przestrzeni ekspozycyjnej na gruncie polskim, na której wzorowali się kolejni architekci pokazów Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”. Projekty Axentowicza bezbłędnie wpisywały się w nowoczesny styl aranżacji wnętrza ekspozycyjnego, który lansowany był przez środowisko wiedeńskiej „Secesji” na przełomie XIX i XX wieku.

Słowa kluczowe: Teodor Axentowicz, architektura ekspozycyjna, Towarzystwo Artystów Polskich „Sztuka”, secesja, St. Louis World’s Fair 1904, Imperial Austrian Exhibition 1906, XI. Esposizione d’Arte della Città di Venezia 1914

Na przełomie XIX i XX wieku toczyła się batalia pomiędzy dziewiętnastowieczną formą architektury ekspozycyjnej, zapełniającej niemal całkowicie ściany obrazami, a podłogi ciężkimi gablotami i postumentami, a nowym salonowym stylem oddającym prym poszczególnym dziełom sztuki. Zapowiedzi nowego stylu kształtowania przestrzeni wystawienniczej dla sztuki płynęły przede wszystkim z Wiednia, gdzie konserwatywny, duszny *Raumkunst* Kunstlerhausu pozostał od 1898 roku w opozycji do nowoczesnej architektury wystaw w budynku „Secesji”, realizowanych przez znakomitych architektów, jak Joseph M. Olbrich, Josef Hoffmann, Otto Wagner, Koloman Moser. To oni zaproponowali tworzenie w salach wystawowych nastrojowych, kameralnych salonów zawieszonych obrazami, ze stylowymi meblami, draperiami, polichromowanymi fryzami, girlandami zieleni.

W polskiej sztuce zapowiedzią zmian w stylu ekspozycji była pierwsza wystawa Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” w Sukiennicach w 1897 roku,

a idea tej ze wszech miar nowoczesnej organizacji przestrzeni sztuki realizowana była w kręgach „Sztuki” m.in. przez takich reformatorów wystawienniczych, jak Stanisław Wyspiański i Ferdynand Ruszczyc, a także Józef Mehoffer i Teodor Axentowicz.

Teodor Axentowicz był obytym na światowych salonach sztuki artystą, przede wszystkim jako członek Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”. Był też związany, jak wielu polskich artystów tej doby, z wiedeńską „Secesją”, która otwarta była dla twórców z całego cesarstwa habsburskiego i innych państw europejskich, a ich spisy opublikowane zostały na łamach czasopisma „Ver Sacrum”. Axentowicz był też członkiem wiedeńskiej „Secesji” od 1897 roku, lecz już w 1908 roku wystąpił z tego ugrupowania na znak protestu po udziale polskich artystów, członków wiedeńskiej „Secesji”, w wystawie konkurencyjnego wobec niej Hagenbundu.

Podjął również dyskurs na temat organizacji przestrzeni wystawienniczej, owego *Raumkunst*, angażując się w aranżację trzech ważnych dla Towarzystwa „Sztuka” i dla sztuki polskiej międzynarodowych ekspozycji. Były to: wystawa w 1904 roku w St. Louis, wystawa w 1906 roku w Londynie oraz polska ekspozycja na XI Międzynarodowym Biennale Sztuki w 1914 roku w Wenecji.

Wystawa w St. Louis w 1904 roku, na której po raz pierwszy samodzielnie wystąpiło na forum międzynarodowym Towarzystwo Artystów Polskich „Sztuka”, była prestiżową, międzynarodową, powszechną wystawą, zorganizowaną z okazji setnej rocznicy przyłączenia stanu Luizjana do Stanów Zjednoczonych. Oficjalna nazwa ekspozycji, którą zwiedziło ponad 20 milionów osób, brzmiała: „St. Louis World’s Fair” (także: Louisiana Purchase Exposition). Trwała od kwietnia do listopada 1904 roku i uczestniczyło w niej 60 krajów oraz 43 stany, prezentujące w 1500 budynkach prace z technologii, rolnictwa, sztuki, historii, architektury, antropologii. Wystawie sztuki towarzyszył opatrzony wstępem katalog pt. *Official Catalogue of Exhibits Department of Art. Universal Exposition*, w którym wyodrębniona została grupa artystów Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” („Polish Artists Association of Cracow”). Pojawienie się Polaków wynikało z konfliktu wewnątrz wiedeńskiej „Secesji”, powstałego na skutek odmówienia przez austriackie ministerstwo udziału pięciu artystom, w tym Gustawowi Klimtowi. Spowodowało to, iż odstąpiono miejsca na wystawie w St. Louis – Hagenbundowi, Towarzystwu Artystów Polskich „Sztuka” i czeskiemu „Manesowi”. Wszystkie trzy stowarzyszenia otrzymały przestrzeń wystawienniczą w Art Palace¹. O uczestnictwo polskich artystów na wystawie w St. Louis zabiegał ówczesny prezes Towarzystwa „Sztuka”, czyli właśnie Teodor Axentowicz. Otrzymawszy finansowe zabezpieczenie od Ministerstwa Oświaty w Wiedniu, pojechał do St. Louis na czele grupy artystów austriackich, czeskich i polskich.

¹ *Official Catalogue of Exhibits Department of Art, Universal Exposition*, St. Louis 1904.

Pozostał tam też przez trzy miesiące, organizując, a następnie doglądając polski dział². Sukcesem polskiej ekspozycji „Sztuki” był wówczas złoty medal przyznany Józefowi Mehofferowi oraz srebrny i brązowy – Leonowi Wyczółkowskiemu.

Teodor Axentowicz został natomiast uhonorowany pamiątkowym dyplomem za przygotowanie ekspozycji. Zorganizował bowiem w St. Louis niezwykle interesującą przestrzeń sztuki. Charakteryzowała się ona jasnożółtym kolorem ścian, zamkniętych fryzem z motywem kasztanowców. Wejście do polskiej sali wystawowej flankowane było ciężkimi haftowanymi kotarami zwieńczonymi supraportą z motywem pięciu sów. Atmosferę salonu uzupełniały troskliwie dobrane meble. Poszczególne narożniki sali wystawowej zamknął Axentowicz barwnymi projektami witraży Józefa Mehoffera.

Organizacja przestrzeni wystawienniczej autorstwa Teodora Axentowicza bezbłędnie wpisuje się w nowoczesny styl aranżacji wnętrza ekspozycyjnego, który lansowany był przez środowisko wiedeńskiej „Secesji” na przełomie XIX i XX wieku. Interesujący zdaje się być też fakt, że wprowadzone przez niego do wnętrza sali wystawowej w St. Louis fryz z roślinnym motywem i kotara flankująca wejście na salę wystawową, kilka miesięcy później, we wrześniu tego samego roku, zainspirowały Stanisława Wyspiańskiego w aranżacji tak zwanej Świełticy w krakowskim Pałacu Sztuki. Znalazł się na jej ścianach fryz z nasturcjami oraz ciężkie haftowane kotary. Również wzorem Teodora Axentowicza taką formę zdobienia sal ekspozycyjnych wprowadzano wielokrotnie na wystawach Towarzystwa „Sztuka”, między innymi w 1905 roku w Monachium, w 1908 roku w Wiedniu, w 1911 i 1912 roku w Krakowie, a także na pokazie Towarzystwa „Sztuka” na Biennale w Wenecji w 1914 roku.

W 1906 roku Towarzystwo Artystów Polskich „Sztuka” wzięło udział w Cezarskiej Wystawie Austriackiej (Imperial Austrian Exhibition) w Londynie, zorganizowanej pod auspicjami księcia Walii i rządu austriackiego i trwającej od czerwca do października tegoż roku³. Urządzona w pawilonach wystawowych Earl’s Court, była wspólną prezentacją dzieł artystów „Sztuki”, lwowskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych oraz wiedeńskiej „Secesji”, Hagenbundu, i czeskiego „Manesu”. Teodor Axentowicz, którego obraz „Święto Jordanu” krytyka artystyczna uznała za największą sensację wystawy, był również autorem jej architektury. Wprowadził złotą tonację ścian, eksponował obok obrazów i rzeźb także kilimy – prace artystów kręgu Towarzystwa „Sztuka Stosowana” – oraz ozdobił salę wystawową... bukietami kwiatów. Ekspozycję uzupełniały wystawione do wglądu wydawnictwa Towarzystwa „Polska Sztuka Stosowana”, które wzbudziły duże zainteresowanie angielskiej krytyki artystycznej, w kontekście

² *Sztuka 1897-1922*, Kraków 1922, s. IX.

³ A. Szczerski, „Sztuka” na Królewskiej Wystawie Austriackiej w Londynie w 1906 roku. Uwagi o recepcji sztuki środkowoeuropejskiej w Wielkiej Brytanii, w: *Stulecie Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”*, Kraków 2001, s. 79-88.

Ruchu Odnowy Rzemiosł oraz teorii Williama Morrisa i Johna Ruskina. Wystawę londyńską recenzował Wojciech Kossak, wieloletni antagonistą Towarzystwa „Sztuka”, który jednak przy tej okazji określił je jako „arystokrację sztuki polskiej”⁴.

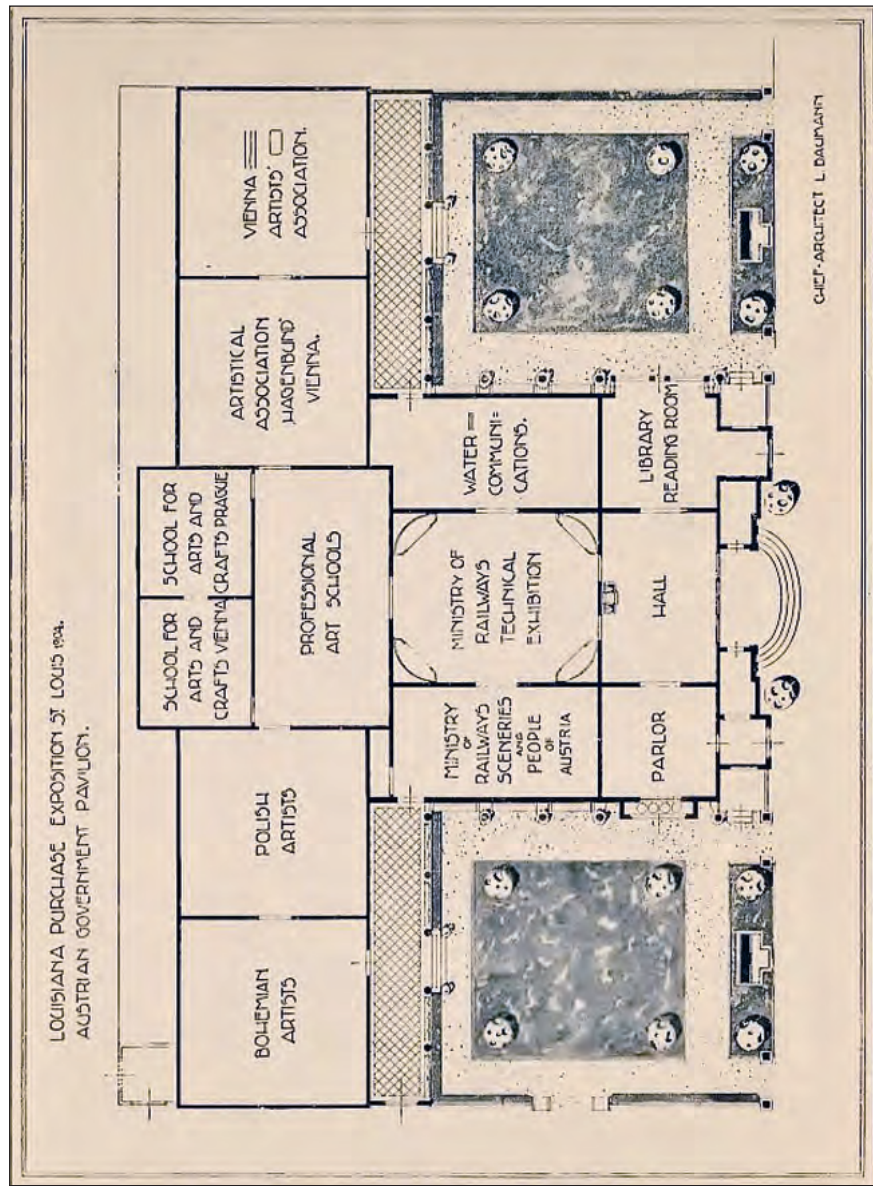
W 1914 roku Teodor Axentowicz przygotował i zaaranżował wystawę artystów kręgu Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” w tak zwanej Sala Polacca na XI Międzynarodowym Biennale Sztuki w Wenecji (XI. Esposizione d’Arte della Città di Venezia). Był to ostatni przed wybuchem pierwszej wojny światowej pokaz „Sztuki”, na którym „Polacy wystąpili skromnie ilościowo, co się tłumaczy, że udział wzięło tylko krakowskie Towarzystwo »Sztuka«, a nie sztuka rozumiana jako w ogóle twórczość polska”⁵. Dzieła polskie eksponowano w jednej dużej sali w głównym pawilonie, a nie jak to było przyjęte – w pawilonie narodowym. Teodor Axentowicz skoncentrował się na eksponowaniu rzeźb na niskich postumentach i obrazów, które pokazał w ascetycznym wręcz układzie. Jedynym mocniejszym akcentem sali wystawowej było zamknięcie, podobnie jak na wystawie w St. Louis w 1904 roku, poszczególnych narożników wielobarwnymi projektami witraży Józefa Mehoffera.

Biennale przerwane zostało wybuchem pierwszej wojny światowej. Wystawa nie doczekała się żadnych recenzji. Prace artystów zostały następnie zdeponowane w wiedeńskim ministerstwie spraw zagranicznych i sprowadzone do Krakowa dopiero w 1915 roku. Zorganizowana w Pałacu Sztuki ich ekspozycja, z której dochód przeznaczono na cele Czerwonego Krzyża, zrywała z XIX-wieczną tradycją przepelnionych wnętrz.

Te trzy opisane aranżacje wystawiennicze pozwalają uznać Teodora Axentowicza za prekursora nowej formy organizacji przestrzeni ekspozycyjnej, na której wzorować się będą kolejni architekci pokazów Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”, jak Józef Mehoffer, Józef Czajkowski, Karol Frycz, Władysław Jarocki.

⁴ W. Kossak, *Wystawa austriacka w Londynie*, „Świat”, 1906, nr 19; S. Rejchan, *Sztuka polska w Londynie*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1906, nr 22, 27.

⁵ *Catalogo della XI Esposizione Internazionale d’arte della cita di Venezia*, Venezia 1914.

Plan pawilonu austriackiego na wystawie w St. Louis, 1904 – w lewym górnym rogu sala artystów polskich (<https://www.gustav-jahn.at/world-fair1904.html>)

Bibliografia

Źródła drukowane

- Catalogo della XI Esposizione Internazionale d'arte della cita di Venezia*, Venezia 1914
 Kossak W., *Wystawa austriacka w Londynie*, „Świat”, 1906, nr 19
Official Catalogue of Exhibits Department of Art, Universal Exposition, St. Louis 1904
 Rejchan S., *Sztuka polska w Londynie*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1906, nr 22, 27
Sztuka 1897-1922, Kraków 1922, s. IX

Opracowania

- Szczerski A., „Sztuka” na Królewskiej Wystawie Austriackiej w Londynie w 1906 roku. *Uwagi o recepcji sztuki środkowoeuropejskiej w Wielkiej Brytanii*, w: *Stulecie Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”*, Kraków 2001, s. 79-88

Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska, *Raumkunst by Teodor Axentowicz*

Abstract: Three exhibition arrangements analysed in the article – the halls of Polish artists on the exhibitions in St. Louis (1904), London (1906) and XI International Biennial of Art in Venice (1914) – allow us to consider Teodor Axentowicz as a precursor of the new form of organisation of the exhibition space within the Polish culture. This form was a pattern for the subsequent architects of exhibitions belonging to the Society of Polish Artists “Art”. Projects of Axentowicz perfectly fitted to the modern style of exhibition interior arrangement, which was promoted by the Viennese environment of “Secession” at the turn of the 20th century.

Keywords: Teodor Axentowicz, exhibition architecture, Society of Polish Artists “Art”, Secession, St. Louis World’s Fair 1904, Imperial Austrian Exhibition 1906, XI. Esposizione d’Arte della Città di Venezia 1914

Ստեֆանիա կշիշտոֆովիչ-կոզակովսկա, *Թեոդոր աքսենտովիչի Raumkunst-ը*

Համառոտագիր: Հոդվածում վերլուծվող երեք ցուցահանդեսային տարածքների կազմակերպումները, որոնք ներկայացված են եղել լեհ նկարիչների ցուցասրահների շրջանակներում՝ 1904 թվականին Սան Լուիսում, 1906-ին Լոնդոնում և 1914թ-ին Վենետիկի Արվեստի XI-րդ Միջազգային Բիենալե՝ ցուցահանդեսների ժամանակ, թույլ են տալիս Թեոդոր Աքսենտովիչին ճանաչել Լեհաստանում ցուցահանդեսային տարածքի կազմակերպման նոր ձևի նախահայր: Հետագայում նրա օրինակին հետևեցին «Sztuka» Լեհ Նկարիչների Ընկերության կողմից ցուցահանդեսներ կազմակերպող ճարտարապետները: Աքսենտովիչի նախագծերը հիանալի կերպով համապատասխանում էին ցուցահանդեսային ինտերիերի ժամանակակից ոճի սկզբունքներին, որոնց

տարածմանը նպաստում էր 19-20-րդ դարերի վիեննական «Սեցեայա»-ի միջավայրը:

Բանալի բառեր. Թեոդոր Աքսենտովիչ, ցուցահանդեսային ճարտարապետություն, սեցեայա, «Sztuka» Լեհ Նկարիչների Ընկերություն, St. Louis World's Fair 1904, Imperial Austrian Exhibition 1906, XI. Esposizione d'Arte della Città di Venezia 1914.